

Pr. Prof. Dr. Nicolae Chifăr

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” – Sibiu

UN MUȘATIN - DESCHIZĂTOR AL ȘIRULUI MITROPOLIȚILOR PE SCAUNUL MOLDOVEI. CONTEXTUL POLITICO-RELIGIOS ȘI INSTITUȚIONAL PRIVIND RECUNOAȘTEREA ALEGERII MITROPOLITULUI IOSIF I AL MOLDOVEI

ABSTRACT: *The present study tries to answer, as far as possible, some historical issues in relation to the recognition by the Ecumenical Patriarchate of the position of Metropolitan Iosif I of Moldova. Beyond the outline of the political and religious context of Moldova and the Ecumenical Patriarchate, the current study also seeks to identify the political and religious personalities involved in extinguishing the conflict regarding the recognition of Metropolitan Iosif I in his episcopal function.*

Keywords: *Moldavia, Romanian Countries, Metropolitan Iosif I, Ecumenical Patriarch, history, Constantinople*

Contextul politico-religios în Bizanț și în Moldova Mușatinilor

Întemeierea statului românesc independent Țara Moldovei de către Bogdan I (1359-1365), fost voievod al Țării Maramureșului, în anul

1359 sau 1363¹, n-a însemnat pentru început încorporarea tuturor ținuturilor locuite de populație preponderent românească, ci doar versantul estic al Carpaților Orientali în întregime, cu văile Siretului și Prutului, de la râul Ceremuș (curbura Carpaților nordici) la Oituz și până în Vrancea². Procesul de unificare a fost continuat de Petru I Mușatinul (1375-1391) și Roman I (1391-1394), care se intitula într-un document din 30 martie 1392 „marele singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare”, și desăvârșit de Alexandru cel Bun (1400-1432). Datorită unei politici externe favorabilă Moldovei, domului Alexandru cel Bun a reușit să consolideze hotarul răsăritean al țării pe linia Nistrului, de la Tighina și până la Cetatea Albă (ocupată de Petru I Mușatinul încă înainte de anul 1388³), iar printr-o bună colaborare și prietenie cu domnului Mircea cel Mare al Țării Românești (1386-1418), a dobândit ținutul din nordul Deltei Dunării cu importanta cetate Chilia⁴, ținut numit

- ¹ Cf. Constantin C. GIURESCU, Dinu C. GIURESCU, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, vol. 1, Ed. Albatros, București, 1975, p. 276; I. TODERAȘCU, „Constituirea statelor medievale românești”, în vol. *Istoria Românilor. Compendiu*, București, 1996, p. 77. Șt. Gorovei propune o nouă datare a evenimentelor și anume anul 1363, „ceea ce schimbă total cronologia primilor voievozi moldoveni de la Dragoș la Bogdan”. A se vedea și: Victor SPINEI, *Moldova în secolele XI-XIV*, București/Chișinău, 1982/1992, p. 315.
- ² A se vedea: C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 1, p. 278.
- ³ Constantin C. GIURESCU, Dinu C. GIURESCU, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, vol. 2, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 42.
- ⁴ Chilia și împrejurimile ei intrau în componența Moldovei între anii 1408-1412; Cf. Nicolae IORGA, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1900, p. 77; I. NISTOR, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1924/1991, p. 43. C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 2, pp. 95, 115 stabilește anul 1426, ceea ce ar presupune că nu a fost primită de la Mircea cel Mare, ci luată cu forța armelor de la Dan al II-lea (1422-1431), care a încercat s-o recupereze în anul 1429 și 1430. Este adevărat că Mihai I (1418-1420) includea în titlul său și ținuturile „cătrefa țară tătărescă”, ceea

mai târziu Basarabia⁵ deoarece aparținuse Țării Românești încă din timpul domniei lui Basarab I Întemeietorul (1324-1352), amintit în titulatura domni Mircea cel Mare ca ținutul „dinspre părțile tătarești” deoarece se învecina cu teritoriul de la est de limanul Nistrului, aflat sub autoritatea tătarilor din Crimeea⁶. Tot datorită acestor relații prietenești a fost fixat hotarul dintre Moldova și Țara Românească pe râul Milcov, muntenii având în stăpânire în stânga Milcovului doar cetatea Crăciuna cu împrejurimile ei, posesie deținută până în anul 1481, când a fost anexată Moldovei de Ștefan cel Mare (1457-1504)⁷.

În ceea ce privește hotarul nordic al Moldovei, a fost mereu discutat în perioada anterioară domniei lui Alexandru cel Bun datorită aceluși împrumut făcut regelui Vladislav al II-lea Jagello al Poloniei de către Petru I Mușatinul, în anul 1388, în valoare de 3000 de „ruble de argint frâncesc”, fiind garantat cu ținutul Haliciului, schimbat apoi cu Pocuția⁸. Cert este faptul că hotarul nordic al Moldovei în timpul

---

ce s-ar putea referi la ținuturile din nordul Dunării fără Chilia, ci doar cu portul Brăila sau și-a păstrat pur și simplu titulatura tatălui său, documentul fiind emis la 10 iulie 1418, anul morții lui Mircea cel Mare, el fiind asociat la domnie încă din anul 1413 sau chiar din anul 1409 (C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 1, p. 113). El cuprinde în titlu și specificarea „până la Marea Neagră”, ceea ce nu mai prezintă veridicitate, având în vedere expediția turcească soldată cu ocuparea integrală sau cel puțin parțială a Dobrogei cu cetățile Isaccea și Enisala în anul 1417. Cf. C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 2, pp. 81, 386.

⁵ Despre numele și întinderea acestui ținut a se vedea: V. SPINEI, *Moldova în secolele XI-XIV*, p. 47 sq.

⁶ A se vedea: C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 2, p. 68.

⁷ Cf. V. NEAMȚU, „Afirmarea Țării Moldovei în cadrul politic european sub conducerea lui Ștefan cel Mare”, în vol. *Istoria Românilor. Compendiu*, p. 113. În legătură cu hotarul dintre Moldova și Muntenia în timpul lui Alexandru cel Bun și Mircea cel Mare, a se vedea și: C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 2, p. 95.

⁸ Despre alipirea sau dezlipirea unor ținuturi, în favoarea sau în defavoarea Moldovei, a se vedea legăturile polono-moldovene între anii 1365-1400, la: C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 2, pp. 38-48.

domniei lui Alexandru cel Bun era format de râul Ceremuș și de ținutul Țețina și Hotin⁹, cu puternica cetate a Hotinului, ajungând la râul Nistru care străjuia până la vărsarea în Marea Neagră hotarul estic al Țării Moldovei¹⁰.

Moldova, în granițele ei stabilite de domnului Alexandru cel Bun, era râvnită atât de Polonia cât și de Ungaria, mai ales pentru bogățiile ei și pentru ieșirea la Marea Neagră, ceea ce însemna un imens beneficiu de pe urma comerțului, practicat pe binecunoscutul drum Lwow-Cetatea Albă de cele două regate cu negustorii genevezi stabiliți la Caffa în Crimeea, la Cetatea Albă și Chilia. De aceea în tratatul de la Lublau dintre Ungaria și Polonia, la 15 martie 1412 (se pare un act secret pentru Moldova), se prevedea că, în cazul în care domnului Alexandru cel Bun, vasal coroanei polone din anul 1411, nu va acorda sprijin militar Ungariei în acțiunile antiotomane, să fie destituit iar țara împărțită între cele două regate, granița traversând Moldova în diagonal de la „pădurea cea mare numită

⁹ După părerea lui I. Nistor, cetățile Țețina pe Prut, Hotin pe Nistru și Hmelov pe drumul spre Colacin, formau fortărețele așezate în formă de triunghiuri ale Țării Sipienușului, condusă de voievodul Ștefan, de origine maramureșeană, vasal Poloniei. Prin căsătoria lui Petru I Mușatinul, fiul lui Ștefan și al Mușatei (Margareta), cu Nastasia, fiica lui Lațcu al Moldovei, s-a format un puternic stat moldovean cu capitala la Suceava, având hotarul nordic format din Ceremuș, Colaciu și Nistru (Cf. I. NISTOR, *Istoria Basarabiei*, p. 31). Informația nu este confirmată de istoricii mai noi. Ștefan, care n-a fost domn al Moldovei, poate fi identificat cu Costea (Cf. Ștefan S. GOROVEI, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 1997, p. 117) și a fost soțul Margaretei- Mușata și tatăl lui Petru I și Roman I. După C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 2, p. 40, el a domnit doi ani (1373-1375), dar nu este confirmată căsătoria lui Petru I cu Anastasia (Nastasia), fiica lui Lațcu, acesta având de soție pe o rudă a regelui polon Vladislav al II-lea Jagello, care îl numește „ginerelul și prietenul nostru” (p. 43). A se vedea și: Șt.S. GOROVEI, *Întemeierea Moldovei...*, p. 134 sq.

¹⁰ C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 1, pp. 278-282; vol. 2, p. 95.

Bucovina” și până la țărmlul mării, Ungaria primind partea de sud-vest, iar Polonia jumătatea de nord-est, ambele regate având acces la Marea Neagră¹¹. Să nu uităm nici pericolul tătäesc, Hoarda de Aur dominând regiunile estice între anii 1223-1380, căruia a trebuit să se supună și cnezii ruși de la Kiev¹².

Domnului Alexandru cel Bun a preluat de la înaintașii săi un stat încheat, care avea nevoie de o politică externă bine gândită atât față de regatele limitrofe, Polonia și Ungaria, cât și față de Imperiul Bizantin, care își trăia ultima jumătate de secol de existență. Dezvoltarea și consolidarea relațiilor dintre Moldova și Imperiul Bizantin erau susținute de ambele părți deoarece Bizanțul vedea în puternicul stat moldovean un adversar important al turcilor din perspectiva unei coaliții militare creștine pentru salvarea Constantinopolului, iar domnul Moldovei dorea stingerea conflictului cu Patriarhia Ecumenică, cauzat de înființarea Mitropoliei Moldovei.

Conflictul fusese declanșat odată cu cererea de recunoaștere a celor doi ierarhi moldoveni, Iosif și Meletie, hirotoniți la Haliciu de mitropolitul Antonie, înainte de anul 1391. Mitropolia Haliciului fusese reînființată ca eparhie ortodoxă în regatul Poloniei, dependentă direct de Patriarhia Ecumenică, sub patriarhul Filotei Kokkinos (1353-1354; 1364-1376), în anul 1371. Prin urmare, ierarhii moldoveni au fost hirotoniți de un mitropolit membru al Sinodului Patriarhal din Constantinopol, iar pentru Mavrovlahia (Moldova) fusese înființată o mitropolie sau provincie ecleziastică înainte de anul 1386, când apare consemnată prima dată printre eparhiile Patriarhiei Ecumenice, alături de recent înființatele mitropolii la

¹¹ C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 2, p. 97.

¹² În legătură cu politica expansionistă a Imperiului Mongol a se vedea: Șerban PAPACOSTEA, *Românii în secolul al XIII-lea între cruciată și Imperiul Mongol*, Ed. Enciclopedică, București, 1993; Victor SPINEL, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Institutul European, Iași, 1999, pp. 321-451.

Severin (Țara Românească) și Vidin, în „manualul de cancelarie” bizantin scris la 1 septembrie 1386¹³.

Întrucât recunoașterea Mitropoliei Moldovei, care însemna implicit un element fundamental pentru suveranitatea statului și a titularului ei, mitropolitul Iosif, depindea de Patriarhia Ecumenică și de împăratul din Bizanț și fusese foarte mult tergiversată, se impun câteva precizări privind viața religioasă și politică în Bizanț la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul celui de-al XV-lea.

În timp ce pe plan bisericesc, Patriarhia Ecumenică din Constantinopol se bucura de mare prestigiu în cadrul Ortodoxiei, destinele imperiului decadent se afla în mâinile republicilor italiene Veneția și Genova și a Imperiului Otoman. Războiul venețiano-genovez pentru insula Tenedos, vândută de Andronic genovezilor când a rămas regent în Constantinopol în timp ce tatăl său, Ioan al V-lea, colinda Apusul pentru ajutor militar, s-a reflectat negativ și asupra curții imperiale din Constantinopol¹⁴, încât cei doi împărați, Ioan al V-lea și Manuel au fost închiși din ordinul lui Andronic, care făcuse concesii turcilor (orașul Gallipolis) și genovezilor (insula Tenedos) în august 1376. Cu ajutor turcesc, împăratul Ioan al V-lea împreună cu Manuel revenea în Constantinopol abia la 11 iulie 1379, obligându-se din nou cu tribut și susținere militară față de sultan¹⁵.

¹³ J. DARROUZÈS, „Ekthesis néa. Manuel des pittakia du XIV-e siècle”, în: *Revue des études byzantines*, XXVII (1969), pp. 5-127. A se vedea și: Arhim. Ciprian ZAHARIA, *Iosif I Mușat, întâiul mare ierarh român*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1987, p. 23 sq.

¹⁴ Conflictul venețiano-genovez în legătură cu insula Tenedos s-a încheiat oficial prin mijlocirea contelui Amadeo de Savoya la Torino, la 8 august 1381. Insula demilitarizată și defortificată revenea contelui. Punerea în aplicare a tratatului s-a făcut în iarna anilor 1383/1384, venețienii menținând aici încă mult timp un punct strategic maritim. Cf. M. Freddy THRIET, „Venise et l’occupation de Ténédos au XIVe siècle”, în: *Mélanges d’archéologie et d’histoire*, LXV (1953), p. 228 sq.

¹⁵ Tributul se ridica la 30.000 de galbeni iar soldații bizantini la 12.000 de călăreți și pedestrași. A se vedea: G. OSTROGORSKY, *Geschichte des byzantinischen*

Chiar dacă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea Patriarhia Ecumenică recunoscuse în Balcani două Biserici autocefale cu rang de patriarhii, aceste Biserici care și-au declarat autocefalia nu au făcut-o pentru a submina demnitatea patriarhului de Constantinopol, ci pentru că așa o impuneau interesele politice și naționale nou create. Cei doi suverani din Balcani doreau să-și întărească independența față de Imperiul Bizantin și pe linie bisericească, prin organizarea Bisericilor naționale autocefale.

Desigur aceste schimbări restrângeau aria jurisdicțională a Patriarhiei Ecumenice, care și așa își exercita acest drept cu mari dificultăți în teritoriile foste bizantine, cucerite acum de turci. În aceste condiții, Patriarhia Ecumenică manifesta o puternică rezistență față de aspirațiile la autocefalie ale unor Biserici, pe de o parte pentru că dorea să mențină prestigiul Constantinopolului cel puțin pe linie bisericească dacă politic devenea tot mai slab, iar pe de altă parte exista și temerea ca Bisericile locale din Balcani, dar mai ales din Țările Române și Rusia, să nu intre în sfera de influență a catolicismului susținut de regii Poloniei și Ungariei, și tolerat de domnii români¹⁶.

De asemenea, trebuie reținut faptul că Patriarhia de Constantinopol se confrunta cu solicitările, uneori foarte insistente, ale împăraților bizantini pentru unirea cu Roma, secolul al XIV-lea fiind marcat de influența împărătesei Ana de Savoya, soția împăratului Andronic al III-lea, care era catolică, asupra fiului ei, împăratul Ioan al V-lea Paleologul.

Poziția Patriarhiei Ecumenice în spațiul polono-moldo-rusesc poate fi caracterizată și de situația bisericească a Haliciului. În secolul al XII-lea exista aici o episcopie dependentă de Mitropolia Kievului. Deși între anii 1303-1305 împăratul Andronic al II-lea Paleologul (1282-1328) a ridicat-o la rang de mitropolie, cu cinci episcopii sufragane (Vladimir, Peremisl, Luțk, Turov și Helm), în anul

---

Staates, C.H. Beck, München, 1963, p. 448, nota 4.

¹⁶ Gheorghe I. MOISESCU, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul secolului al XIV-lea*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1942.

1328 a fost transformată din nou în episcopie dependentă de Kiev. Patriarhul Ioan al XIV-lea Kalekas (1334-1347) a conferit scaunului de Haliciu iarăși rangul de mitropolie în anul 1341, fiind retrogradată pentru a doua oară în anul 1347.

În anul 1349, cnezatele rusești de Haliciu și Lwow au fost anexate de regele Cazimir cel Mare (1333-1370) al Poloniei, care își extinsese granițele în anul 1352 până în părțile Moldovei. Pentru a-și asuma supremația în aceste cnezate rusești, regele ceru Patriarhiei Ecumenice, în anul 1370, să acorde episcopiei de Haliciu rangul de mitropolie, scoțând-o astfel de sub influența Kievului și trecând-o în sfera de jurisdicție directă a Constantinopolului. Patriarhul Filotei Kokkinos și Sinodul Patriarhal au aprobat în luna mai 1371 ridicarea episcopiei de Haliciu la rang de mitropolie și alegerea mitropolitului Antonie (1371-1391) care, pentru a-și asigura episcopi de Helm, Turov, Peremisl și Vladimir, trebuia să meargă la „preasfințitul mitropolit al Ungrovlahiei, pentru ca acolo, împreună cu acesta, să facă alegerile și hirotoniile”¹⁷.

Prezicerea este foarte importantă pentru contextul bisericesc din Țările Române. În primul rând, se evidențiază prestigiul de care se bucura mitropolitul Țării Românești, iar în al doilea rând, se arăta că în apropiere nu exista o altă mitropolie, adică un alt ierarh cu același rang cu care să colaboreze. Prin urmare, în Moldova nu exista în anul 1371 un scaun mitropolitan. Acest lucru nu exclude însă existența unui episcop la curtea domnului moldovean, iar pomelnicul de la Rădăuți înscrie înaintea lui Iosif două nume: Nicolae și Ștefan, care au fost episcopi aici¹⁸.

¹⁷ Cf. Ioan RĂMUREANU, Milan ȘESAN, Teodor BODOGAE, *Istoria bisericească universală*, vol. 2, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 47.

¹⁸ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 275.

Faptul că domnul Petru I Mușatinul a cerut mitropolitului Antonie de Haliciu să-i hirotonească doi episcopi, pe Iosif și Meletie, duce la concluzia că domnul dorea să păstreze scaunul episcopal de la Rădăuți, unde să fie instalat Meletie, iar în cetatea de scaun, Suceava, să aibă mitropolit pe Iosif, ruda sa. Acest lucru se impunea datorită conjuncturii politice, căci prin recunoașterea de către Roma sau Constantinopol a unei provincii eclesiastice însemna înscrierea noului stat în harta politică a Europei. Domnul Petru I Mușatinul, ca și Nicolae Alexandru Basarab al Țării Românești, avea nevoie de o asemenea recunoaștere pe care n-o dorea de la regele Poloniei (în fața căruia fusese nevoit să depună omagiu feudal la Lwow în anul 1387 și care era catolic), ci de la suveranul bizantin, dar pe care n-o putea acorda mitropolitul de Haliciu, chiar dacă aparținea canonic de Patriarhia Ecumenică, ci o instanță bisericească superioară și aceasta era patriarhul de Constantinopol.

În același timp însă domnul Moldovei nu putea face abstracție de regele căruia îi adusese omagiul feudal și care domina politic această zonă. De aceea se consideră că solicitarea hirotoniei celor doi episcopi moldoveni la Haliciu era un act de respect, fie el și formal, față de regele Poloniei. Cât privește actul bisericesc în sine, nu era solicitată o instanță bisericească nerecunoscută de Constantinopol, ci un mitropolit care era membru al Sinodului Patriarhal și autorizat să hirotonească episcopi pentru Cetatea Albă, care se afla acum în componența statului condus de Petru I Mușatinul¹⁹.

În plus, domnul nu cerea modificarea unei stări de lucruri existentă, ci recunoașterea unui ierarh ales de el și de boierii țării, care să fie instalat în scaunul mitropolitan înființat de Patriarhia Ecumenică încă din anul 1386, despre care făcea mențiune *Manualul de cancelarie* la 1 septembrie 1386, amintit mai sus²⁰.

¹⁹ Ștefan GOROVEI, „Aux débuts des rapports moldo-byzantins”, în: *Revue Roumaine d'Histoire*, XIV (1985), p. 198.

²⁰ A se vedea indicațiile bibliografice de la nota 13.

Din documentele patriarhale reiese că nici originea mitropolitului Iosif și nici hirotonia lui la Haliciu nu au fost motivele esențiale ale declanșării conflictului dintre Moldova și Patriarhia Ecumenică, ci mai mult se presupune că ea dorea să-și impună autoritatea ca prima Biserică a Răsăritului, care trebuia cu atât mai mult respectată de domnul, boierii și ierarhii Moldovei, cu cât ea fusese cerută expres marelui cneaz al Moscovei, este drept din perspectivă politică, dar care avea implicații profunde și asupra Bisericii în conceptul feudal al unității stat-Biserică.

Domnul Petru I Mușatinul, care era fiul unei mame catolice (Margareta-Mușata) și el însuși căsătorit cu prințesă catolică²¹, trebuia să știe că un suveran ortodox are obligația să rămână ascultător autorității patriarhale. Acest lucru se impunea cu atât mai mult pentru mitropolitul Iosif, care îndrăznise să se facă episcop fără acordul acesteia.

Faptul că domnul Petru I Mușatinul (1375-1391) n-a reușit decât înființarea cu acordul Patriarhiei de Constantinopol a noii „provincii eclesiastice” din Moldova, problema titularului amânând-o pentru o altă dată, arată că țara lui nu dobândise încă independență deplină față de regatele vecine. El nu obținuse o victorie strălucită ca a domnului Țării Românești, Basarab I Întemeietorul, la Posada între 9-12 noiembrie 1330, contra unui vecin foarte puternic ca regele Carol Robert de Anjou al Ungariei²². Dimpotrivă, sacrificându-și mândria personală, Petru I Mușatinul depunea la Lwow, în anul 1387, jurământ de vasalitate față de regele Vladislav al II-lea Jagello al Poloniei, împiedicând astfel un atac asupra Moldovei de la nord și asigurându-și în același timp un aliat în eventualitatea unui conflict cu regatul Ungariei²³. Ca orice domn feudal, el urmărea să obțină suveranitatea statului său, pentru care un element extrem

²¹ A se vedea mai sus nota 9.

²² I. TODERAȘCU, „Constituirea statelor medievale românești”, în vol. *Istoria românilor. Compendiu*, Iași, 1996, p. 75.

²³ C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 1, p. 41.

de important îl constituia și autonomia bisericească. În timp ce în Țara Românească acceptarea unui mitropolit grec, cum a fost cazul lui Iachint, strămutat de la Vicina la Argeș cu acordul Patriarhiei de Constantinopol în anul 1359, nu afecta independența statului, în Moldova, acceptarea unui ierarh grec trimis din Bizanț ar fi însemnat o lovitură puternică dată politicii ei externe orientată spre obținerea în timp cât mai scurt a independenței de stat. Așa se explică atitudinea fermă a domnului și boierilor față de problema religioasă a Moldovei, instituind fără acordul Patriarhiei Ecumenice și al împăratului bizantin Ioan al V-lea Paleologul (1341-1391) ierarhie proprie.

Domnul, știind că un asemenea demers trebuia recunoscut de autoritatea politică și ecleziastică din Bizanț, a apelat pentru hirotonia celor doi ierarhi moldoveni, Iosif și Meletie, la mitropolitul Antonie al Haliciului (†1391), titularul unei mitropolii aflată în jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol din anul 1371²⁴ și membru al Sinodului Patriarhal. În felul acesta, hirotonia ierarhilor moldoveni era canonică, iar demersul domnului Petru I pentru recunoașterea formală a lor ar fi trebuit primit fără probleme de patriarhul ecumenic Antonie al IV-lea (1389-1390; 1391-1397). Din nefericire, patriarhul a reacționat foarte dur, încercând să impună și în Moldova ierarhi greci²⁵. Atitudinea fermă a domnului, sprijinit de

²⁴ I. RĂMUREANU, M. ȘESAN, T. BODOGAE, *Istoria bisericească universală*, vol. 2, p. 50.

²⁵ Această reacție dură a patriarhului s-ar explica în lumina deciziei sinodale din anul 1401. Patriarhul Antonie al IV-lea a fost informat că cei doi ierarhi moldoveni sunt episcopi sârbi (serbo-episcopi), care au acaparat cu forța Biserica Moldovei. Conform „manualului de cancelarie” această „provincie ecleziastică” aparținea de drept jurisdicției Patriarhiei de Constantinopol. Întrucât conflictul dintre Patriarhia Ecumenică și Patriarhia Sârbă de la Peci privind dreptul de jurisdicție în Balcani și la muntele Athos se stinsese abia în anul 1375, face plauzibilă temerea Patriarhului Antonie al IV-lea că sârbii ar încerca, prin cei doi ierarhi, să supună jurisdicției lor Biserica Moldovei. De aceea patriarhul din Constantinopol transferă pe mitropolitul Ieremia de la Mitylene în Moldova, pentru a-și asigura jurisdicția de drept în această țară.

boieri prin respingerea ierarhilor greci, Teodosie și Ieremia, a dus la declanșarea conflictului dintre Moldova și Patriarhia Ecumenică, soldat pentru o perioadă de mai bine de un deceniu cu anatematizarea domnului, boierilor, ierarhilor și chiar a credincioșilor²⁶.

Personalități politice și bisericești implicate în stingerea conflictului privind recunoașterea mitropolitului Iosif I al Moldovei

Starea conflictuală, înțeleasă în Bizanț ca lipsă de canonicitate a Bisericii Moldovei, nu era agreată nici de patriarhul ecumenic și de împăratul bizantin, dar nici de domnul și ierarhii moldoveni. Patriarhia Ecumenică se putea teme de o eventuală imixtiune latină, mai ales că mama domnului era catolică iar la Siret exista o episcopie catolică din anul 1370.²⁷ Împăratul din Bizanț, care sprijinea organizarea unei cruciade creștine antiotomane, avea tot interesul să mențină în sfera politică a Constantinopolului tânărul stat moldovenesc în plină dezvoltare economică și culturală. Desigur, nici con-

---

Modul cum a fost primit acest nou titular în Moldova explică atitudinea lui, a patriarhului și a Sinodului Patriarhal din anul 1394. A se vedea pe larg la: Răzvan THEODORESCU, „Implicații balcanice ale începuturilor Mitropoliei Moldovei. O ipoteză”, în vol. *Românii în istoria universală*, vol. 3/1, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 1988, pp. 543-566. A se vedea și: Arhim. C. ZAHARIA, *Iosif I Mușat...*, p. 52 sq.

²⁶ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, pp. 276-280; A se vedea expunerea derulării evenimentelor la: Șt. GOROVEI, „La începutul relațiilor moldo-bizantine: contextul întemeierii Mitropoliei Moldovei”, în vol. *Românii în istoria universală*, vol. 3/1, pp. 853-879.

²⁷ C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 1, p. 43; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, p. 271; Gheorghe I. MOISESCU, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul secolului al XIV-lea*, Ed. Tipografia Cărților Bisericești, București, 1942; Șerban PAPACOSTEA, *Geneza statului în Evul Mediu românesc: studii critice*, Ed. Dacia, București, 1999, p. 282.

ducerea politică a Moldovei n-avea niciun interes să mențină această stare conflictuală, știind că o Biserică bine organizată și recunoscută canonic de Patriarhia de Constantinopol întărea autoritatea politică a unui stat, iar ierarhii moldoveni aflați sub anatemă se simțeau stânjeniți în slujirea lor. Prin urmare, atât personalitățile politice, cât și cele bisericești din Bizanț și Moldova s-au implicat efectiv în aplanarea acestui conflict.

Împăratul Manuel al II-lea Paleologul, care a trebuit să-și adjudece dreptul de suveran al Imperiului Bizantin cu nepotul său, Ioan al VII-lea, fusese ostatic la curtea sultanilor Murad I (1362-1389) și Baiazid I (1389-1402). Poziția de ostatic n-a însemnat numai umilință, ci și posibilitatea însușirii unei educații și culturi alese, ceea ce l-a făcut pe sultanul Baiazid să afirme: „Cine n-ar fi știut că este împărat, l-ar fi recunoscut după apariția lui în public, că este împărat”²⁸. Personalitatea lui culturală și științifică este produsul unei sinteze reușite dintre civilizația occidentală și cea bizantino-orientală.

Împăratul Manuel al II-lea Paleologul și-a început cariera politică la conducerea Tesalonicului, salvându-l pe tatăl său din situația dificilă a anului 1370, când rămăsese prizonierul cămătarilor din Venetia²⁹. Conspirația fratelui său Andronic împotriva tatălui lor, din mai 1373, i-a facilitat lui Manuel dreptul de moștenitor, fiind încoronat coregent la 25 septembrie 1373³⁰. Răzbunarea fratelui orbit

²⁸ G. SPHRANTZES, *Istoria bizantină*, I, apud G. OSTROGORSKY, *Geschichte des byzantinischen Staates*, p. 454; G. SPHRANTZES, *Memorii*, 1401-1477, V. Grecu (ed.), București, 1966, p. 15. A se vedea și: J.W. BARKER, *Manuel II Palaeologus (1391-1425). A Study in late Byzantine Statesmanship*, Ed. Rutgers University Press, New Jersey, 1969.

²⁹ A se vedea: R.J. LOENERTZ, „Jean V. Paléologue B Venise (1370-1371)”, în: *Revue des études byzantines*, XVI (1953), p. 217 sq.; F. DÖLGER, „Johannes VII., Kaiser der Rhömäer 1390 bis 1408”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, XXXI (1931), p. 22 sq.

³⁰ A se vedea: F. DÖLGER, „Zum Aufstand des Andronikos IV gegen seinen Vater Johannes V. in Mai 1373”, în: *Revue des études byzantines*, XIX (1961), p. 328 sq.

nu s-a lăsat mult timp așteptată, căci la 12 august 1376 era asediat Constantinopolul cu ajutorul turcilor iar cei doi suverani, Ioan al V-lea și Manuel al II-lea, luați prizonieri. La scurt timp însă au fost eliberați cu ajutor venețian și cu permisiunea turcilor și-au reluat tronul imperial. Reocuparea tronului cu ajutor otoman, la 1 iulie 1379, a costat tribut și soldați. Prințul moștenitor Manuel trebuia să se prezinte anual la curtea sultanului cu tributul, iar la comandă îl însoțea cu trupe în campaniile lui³¹.

La 2 noiembrie 1382, Manuel al II-lea se vedea nevoit să cedeze în fața fratelui său mai mare, Andronic al IV-lea și a nepotului său, Ioan al VII-lea, cărora împăratul Ioan al V-lea le recunoscuse dreptul de moștenitori legitimi ai tronului imperial bizantin. El și-a reluat stăpânirea asupra Tesalonicului³² însă numai până în luna aprilie 1387, când turcii, răzbunându-se pentru atacurile sale, a asediat și ocupat orașul. Manuel a trebuit să se refugieze în insula Lesbos. A fost încununat cu succes atacul său asupra Constantinopolului, unde Ioan al VII-lea își înlăturase bunicul de la conducerea imperiului. Astfel, la 17 septembrie 1390, tronul imperial bizantin era pentru ultima dată în posesia împăratului Ioan al V-lea, care s-a stins din viață la 16 februarie 1391.

Moartea tatălui l-a surprins pe Manuel la Brussa, la Curtea sultanului Baiazid I, de unde a plecat în mare grabă pentru ca să ajungă la Constantinopol înaintea rivalului său, Ioan al VII-lea. El moștenise un imperiu care nu se întindea decât asupra Moreei și Constantinopolului cu împrejurimile lui, salvat până acum de zidurile puternice care-l înconjurau. Fuga lui Manuel de la Brussa fără acordul sultanului, interpretată ca un act de înjosire a suveranului

³¹ G. OSTROGORSKY, *Geschichte des byzantinischen Staates*, p. 448. Tributul anual era de 30.000 de monede de aur, iar contingentul militar era format din 12.000 de călăreți și pedestrași.

³² G.T. DENNIS, *The Reign of Manuel II in Thessalonica (1382-1387)*, în coll. *Orientalia Christiana Analecta*, vol. 159, Pontificio Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1960.

din partea vasalului³³, a determinat atacuri rapide ale turcilor asupra posesiunilor bizantine și bulgare din Peninsula Balcanică. Țaratul bulgar a fost desființat prin ocuparea orașelor Târnovo (17 iulie 1393) și Vidin (1396), iar înfrângerea de la Nicopolis (25 septembrie 1396) a spulberat speranța alianței creștine într-o victorie asupra otomanilor. În anul 1397 a fost ocupată temporar Atena și jefuită Moreea. Constantinopolul stătea în fața unui inevitabil atac otoman³⁴.

Într-un astfel de context politic nefavorabil în Orient, împăratul Manuel lua drumul Occidentului la 10 decembrie 1399, lăsând conducerea Bizanțului în mâinile nepotului său, Ioan al VII-lea. După ce a bătut pe la porțile ducilor și regilor apuseni la Veneția, Genova, Londra și Paris, cerând ajutor militar dar primind doar promisiuni, s-a întors la Constantinopol abia la 9 iunie 1402. Salvarea Constantinopolului pentru încă o jumătate de secol a venit în urma bătăliei de la Cubukova lângă Ankara, din 28 iulie 1402, când armata turcească a fost distrusă de mongolii lui Timurlenk (Tamerlan), sultanul Baiazid însuși fiind luat prizonier³⁵. Bizanțul, ca și în alte situații avantajoase, nu s-a putut redresa, ci doar și-a mai prelungit existența până ce adversarii lui au fost din nou în măsură să reia ofensiva care de data aceasta a fost decisivă³⁶.

³³ DUKAS, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, 77, 26, V. Grecu (ed.), București, 1959 relatează că după fuga împăratului Manuel al II-lea de la curtea sa, Baiazid I l-ar fi amenințat astfel: „Dacă nu vrei să faci și să-mi dai ceea ce-ți ordon eu, închide atunci porțile orașului și domnește în el, căci în afara lui totul este al meu”. Într-adevăr, Constantinopolul a fost asediat în primul deceniu de domnie a împăratului Manuel al II-lea de trei ori (1391, 1395 și 1396), blocada fiind ridicată în urma înaintării cruciadei creștine spre Nicopolis.

³⁴ Aurel DECEI, *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 61 sq.

³⁵ A. DECEI, *Istoria Imperiului Otoman...*, p. 59.

³⁶ A se vedea: Steven RUNCIMAN, *Die Eroberung von Konstantinopel 1453*, C.H. Beck, München, 1977. Lucrarea a fost tradusă și în românește de către Alexandru Elian, *Căderea Constantinopolului*, București, 1971. A se vedea și

Aceasta era conjunctura politică în care se găsea Bizanțul la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, perioadă în care se încadrează domnia împăratului Manuel al II-lea, când noul stat prosper Moldova insista pentru recunoașterea autonomiei bisericești, refuzată categoric de patriarhul Antonie al IV-lea al Constantinopolului.

Acesta i-a urmat în scaun patriarhului Nil (1379-1388) și moștenise acel „concordat” încheiat cu împăratul Ioan al V-lea, în anul 1381, privind prerogativele imperiale în problemele bisericești.³⁷ Probabil aplicarea prevederilor acestui document a constituit motivul conflictului dintre patriarh și împărat, care s-a finalizat cu înlăturarea lui Antonie din scaunul patriarhal în luna august 1390 și reabilitarea lui Macarie, care mai fusese patriarh între anii 1376-1379.

Legat de situația conflictuală creată de atitudinea domnului moldovean, privind alegerea titularului Mitropoliei Moldovei, se presupune că împăratul Ioan al V-lea, în virtutea prevederilor „concordatului” putea nu numai să tolereze situația, ci chiar s-o rezolve definitiv³⁸, subminând însă autoritatea patriarhului. De aceea este de presupus că patriarhul Antonie, dacă nu putea anula definitiv prevederile „concordatului”, cel puțin încerca să le tolereze ca excepții de la caz la caz. Din această perspectivă era privită și situația bisericească din Moldova și putem fi de acord cu afirmația că patriarhul

---

ultima ediție publicată la Ed. Nemira, în colecția *Byzantium*, coordonată de V.A. Carabă, București, 2011.

³⁷ În virtutea acestui document, împăratul hotăra alegerea patriarhului, a mitropoliților și episcopilor, promovarea și transferarea acestora de la un scaun la altul, convocarea lor în capitala imperiului când se impunea acest lucru, reținerea lor acolo sau trimiterea lor din nou în eparhie și tot el primea de la ei jurământul de credință. Cf. Emilian POPESCU, „Completări și rectificări la Istoria Bisericii Moldovei și la relațiile cu Bizanțul în prima jumătate a secolului al XV-lea”, în vol. *Credință și cultură în Moldova*, vol. 1, Ed. Trinitas, Iași, 1995, p. 128.

³⁸ Șt. GOROVEI, „Aux débuts des rapports moldo-byzantins”, p. 198 *sq.*

Antonie, vrând să se răzbune pentru umiliința înlăturării din scaun, imediat după moartea împăratului Ioan al V-lea și reabilitarea sa ca patriarh s-a arătat și mai intolerant față de ierarhii, domnul și boierii moldoveni. În plus, autoritatea lui fusese neglijată și în Polonia cu ocazia alegerii noului titular al scaunului mitropolitan din Haliciu.³⁹

De aceea între anii 1392-1393 el transferă pe mitropolitul Ieremia de Mitylene, din insula Lesbos, în scaunul mitropolitan al Moldovei. Era un act de autoritate patriarhală atât față de moldoveni, care îl respinseseră pe Teodosie trimis anterior, cât și față de împărat. Din punct de vedere diplomatic, patriarhul făcea o mare greșală, căci nu se putea demonstra nicidecum necanonicitatea hirotoniei ierarhilor moldoveni, de vreme ce Mitropolia Moldovei, ca „provincie eclesiastică” sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol, fusese înființată încă înainte de 1 septembrie 1386 iar consacrarea lor se făcuse de mitropolitul Antonie al Haliciului, titularul unei alte mitropolii canonice din jurisdicția Constantinopolului și membru al Sinodului Patriarhal.

Un act lipsit de diplomație și o demonstrație de autoritate a fost și confirmarea de către patriarh și sinodul său a anatemei aruncate de mitropolitul Ieremia, în anul 1394, asupra domnului, ierarhilor, boierilor, preoților și credincioșilor din Moldova. Această decizie a dus la agravarea conflictului, patriarhul Antonie arătându-se intransigent față de doleanțele moldovenilor exprimate prin solia trimisă la Constantinopol de domnul Ștefan I Mușatinul (1394-1399) în anul 1395⁴⁰. O nouă încercare de aplanare a conflictului s-a soldat

³⁹ După moartea mitropolitului Antonie (1391), cu sprijinul regelui Vladislav al II-lea Jagello al Poloniei, a fost ales ca mitropolit Ioan de Luțk și nu mitropolitul grec Mihail al Betleemului, favoritul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. A se vedea: M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, p. 278.

⁴⁰ Cele patru documente date protopopului Petru, conducătorul delegației moldovene la Constantinopol, sunt grăitoare în acest sens. A se vedea: Jean DÁRROUZES, *Le magistre synodal du patriarcat byzantin au XIV-e siecle. Etudes paléographique et diplomatique*, în coll. *Archives d'Orient chrétien*,

cu eșec. Patriarhul Antonie l-a investit pe protopopul Petru cu toate prerogativele administrative ale unui ierarh pentru „conducerea și administrarea prea sfintei Mitropolii a Rusovlahiei”, iar domnului îi cerea să-i alunge pe cei doi ierarhi, „depuși din treapta arhierască și anatematizați ca niște oameni călcători de lege și răi, hoți, adulteri și tâlhari”⁴¹. Domnul, rămânând ferm pe poziție și intrigat cu siguranță de modul de adresare al patriarhului, a refuzat să aplice dispozițiile primite de la Constantinopol și a ocrotit în continuare ierarhii proprii.

Văzând, pe de o parte, intoleranța patriarhului, iar pe de alta, fermitatea conducerii politice și bisericești a Moldovei, la care nu trebuie să uităm „înfeudarea completă” a domnului Ștefan I față de regele Poloniei⁴², problema aplanării conflictului a fost preluată de împăratul Manuel al II-lea. Împăratul a făcut o primă încercare de înțelegere cu patriarhul Antonie în anul 1395. Mitropolitul de Mitylene⁴³,

---

vol. 12, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1971; Vitalien LAURENT, „Aux origines de l'église de Moldavie: Le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph”, în: *Revue des Études byzantines*, V (1947), p. 170; V. LAURENT, „Le trisépiscopat du patriarche Mattieu I-er (1397-1410). Un grand procès canonique à Byzance au début du XV-e siècle”, în: *Revue des Études byzantines*, XXX (1972), pp. 5-166; de asemenea, și: Mihaescu HARALAMBIE (ed.), *Fontes historiae daco-romanae. Scriptores et Acta Imperii Byzantini Saeculorum IV-XV*, vol. 4, Ed. Academiei, București, 1982, pp. 321-335.

⁴¹ A se vedea: M. HARALAMBIE (ed.), *Fontes historiae daco-romanae*, vol. 4, pp. 325, 327.

⁴² C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 1, p. 46.

⁴³ Arhim. C. ZAHARIA (*Iosif I Mușat...*, p. 66) afirmă că reprezentantul diplomatic al Bizanțului trimis în Țările Române în anul 1395 era chiar mitropolitul Ieremia de Mitylene, în timp ce M. PĂCURARIU (*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, p. 279) vorbește despre urmașul lui Ieremia în scaunul de Mitylene, după numirea acestuia ca mitropolit al Moldovei. Întrucât se urmărea aplanarea conflictului moldo-bizantin, ar fi fost o lipsă de diplomatie să fie trimis ca observator și mediator tocmai cel care cu puțin timp înainte anatematizase conducerea politică, clerul și credincioșii din Moldova. Din aceste considerente împărtășesc părerea exprimată de M. Păcurariu. A se vedea și:

căruia i se încredințase o misiune politico-bisericească „prin părțile Valahiei”, urma să treacă apoi „în părțile Mavrovlahiei” cu scopul vădit de a media dezamorsarea conflictului agravat de aruncarea anatemii asupra întregii Moldove. Instrucțiunile primite de la patriarh erau precise însă formulate cu multă diplomație și chiar bunăvoință, trădând intervenția fermă a împăratului.⁴⁴

Prezența diplomatului bizantin în Țara Românească, cu misiune din partea împăratului Manuel al II-lea, trebuie pusă în legătură cu victoria de la Rovine, din 17 mai 1395⁴⁵, a domnului Mircea cel Mare

---

J. DÁRROUZES, *Les Regestes des actes du patriarcat de Constantinople*, vol. 6: *Les registes de 1377 a 1410*, Paris, 1979, p. 277, care, corectându-l pe V. LAURENT (*Contributions à l'histoire des relations de l'Église byzantine avec l'Église roumaine au début du XV-e siècle*, Ed. Academie Roumaine, Bulletin de la Section Historique, XXVI, 2, pp. 166-172) în legătură cu afirmația că ar fi vorba de mitropolitul Eftimie de Mitylene, numit în anul 1407 mitropolit al Țării Românești, precizează că delegatul patriarhului Antonie al IV-lea nu este altul decât Ieremia de Mitylene, în Lesbos, iar celălalt era Eftimie de Militene, în Armenia.

⁴⁴ „Să descinzi în părțile Mavrovlahiei, întrucât din motive survenite din partea unor episcopi, cu câtva timp înainte a fost pronunțată pedeapsa afuriseniei împotriva acestora și-ți poruncim deci ție că dacă în privința episcopilor n-ai voie să faci nimic la întâmplare, în ceea ce privește poporul îți dăm permisiunea să procedezi în funcție de situația întâlnită acolo, având desigur grijă de stricta observare a canoanelor în toate chestiunile. În felul acesta (cele ce vei face) se vor conforma întrutotul punctului de vedere al smereniei noastre, ca și cum acestea ar fi aranjate și rânduite de către propria noastră persoană, ca și cum ea ar fi prezentă și ar rezida acolo. Se cuvine deci să le împlinești pe toate după poruncă, atât cea scrisă, cât și cea dată ție verbal de către smerenia noastră, astfel ca prin multa sârguință ce ți-o vei da, să ieși din această chestiune ca un bărbat înțelept și cu simț practic, bucurându-te în toate de lucrarea harului lui Dumnezeu” (Arhim. C. ZAHARIA, *Iosif I Mușat...*, p. 67).

⁴⁵ A se vedea: N. ȘERBĂNESCU, N. STOICESCU, *Mircea cel Mare (1386-1418), 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, pp. 278-317; C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 1, p. 74 optează pentru data de 10 octombrie 1394. A se vedea și: Arhim. C. ZAHARIA, *Iosif I Mușat...*, pp. 83-87, notele 92-98.

(1386-1418) împotriva sultanului Baiazid I și cu organizarea cruciadei antiotomane de la Nicopolis. Împăratul nu putea ignora rolul politic și militar al celor două țări românești, de unde și implicarea lui fermă în rezolvarea conflictului moldo-bizantin. Din păcate, misiunea mitropolitului de Mitylene a avut numai succes parțial. În Moldova, situația a rămas aceeași. Nici măcar anatema aruncată asupra preoților și credincioșilor nu a fost ridicată, așa cum o vedește schimbul de scrisori dintre patriarhul Antonie și mitropolitul Ciprian al Kievului, din anul 1397⁴⁶. Se pare că el nici n-a ajuns în Moldova⁴⁷ însă având în vedere organizarea cruciadei antiotomane, finalizată cu bătălia de la Nicopolis (1396), diplomatul bizantin a putut acționa cu succes „prin părțile Valahiei”.

Referitor la stingerea conflictului moldo-bizantin, patriarhul Antonie al IV-lea și împăratul au făcut o nouă încercare în anul 1397. Fără îndoială că văditul interes bizantin pentru stabilirea unor relații politico-bisericești durabile cu Moldova era determinat, în primul rând, de situația precară în care se găsea Bizanțul față de ofensiva otomană și intenția organizării unei noi alianțe creștine antiotomane, în urma eșecului de la Nicopolis. Cele două țări românești arătase ostilitate deschisă față de sultanul Baiazid I și se profilau ca două state cu mare potențial economic, militar și bisericesc, care trebuiau să devină puternice susținătoare politico-bisericești ale Bizanțului. Țările Române, cunoscute până acum la Constantinopol mai mult ca urmare a relațiilor bisericești, intrau în sfera interesului politic bizantin. Sultanul Baiazid I, care asediase

⁴⁶ Cf. V. LAURENT, *Contributions à l'histoire des relations de l'Église byzantine...*, p. 281.

⁴⁷ Arhim. C. ZAHARIA, *Iosif I Mușat...*, p. 89 este de părere că diplomatul bizantin n-a plecat din Constantinopol datorită conjuncturii politice nefavorabile din Țara Românească (domnul Mircea cel Mare pierduse temporar controlul asupra capitalei de la Argeș) și redeschiderii conflictului dintre Ungaria și Polonia, în urma morții soției regelui Sigismund de Luxemburg, Moldova fiind vasală regelui Poloniei.

Constantinopolul de la începutul domniei împăratului Manuel al II-lea și până la momentul Rovine de două ori (1391 și 1395), era învins de domnul Țării Românești, aliat cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg (tratatul a fost încheiat la Brașov, la 7 martie 1395). Organizarea unei mari campanii antiotomane implica, fără îndoială, în acest proiect și regatul Poloniei, de care era legată diplomatic și Moldova Mușatinilor.

Diplomatul bizantin era de această dată mitropolitul Mihail al Betleemului. El primea în martie 1397 trei scrisori emise de Cancelaria Patriarhală. Două dintre ele, adresate regelui Poloniei, Vladislav al II-lea Jagello și mitropolitului Ciprian al Kievului, tratau problema organizării unei noi campanii antiotomane. A treia scrisoare cuprindea instrucțiuni directe pentru diplomatul imperial și patriarhal, din care nu lipseau cele referitoare la Biserica Moldovei. Din scrisoarea adresată mitropolitului Ciprian reiese că, patriarhal, Antonie regreta menținerea conflictului privind Biserica Moldovei și că-l trimisese pe mitropolitul Mihail ca exarh și dichiu al Patriarhiei „pentru a vizita și inspecta preasfintele mitropolii, Mavrovlahia și Haliciu, pentru a îndrepta ceea ce s-a făcut rău aici și a întări încă o dată, prin confirmarea sa, ceea ce s-a făcut bine”⁴⁸.

Deși patriarhul nu voia să înțeleagă nici acum situația din Moldova, considerându-l în continuare titular al Mitropoliei Mavrovlahiei pe Ieremia de Mitylene, era însă dispus să amelioreze starea nefirească de aici. Acest lucru rezultă nu numai din trimiterea celor doi soli, ci mai ales din decizia ridicării anatemei pentru credincioși înainte de întoarcerea mitropolitului Betleemului la Constantinopol. Patriarhul Antonie muri în luna mai 1397, fără să fi rezolvat problema Mitropoliei Moldovei.

În noiembrie 1397 urca pe scaunul patriarhal din Constantinopol Matei (1397-1410), până atunci mitropolit al Cizicului, omul

⁴⁸ Citat după Arhim. C. ZAHARIA, *Iosif I Mușat...*, p. 95.

potrivit pentru proiectele politico-bisericești ale împăratului Manuel al II-lea Paleologul. Noul patriarh, ca membru al Sinodului Patriarhal, cunoștea foarte bine aspectele conflictului moldo-bizantin, pe care le privea însă dintr-o altă perspectivă și anume a sprijinului pe care Moldova îl putea oferi Bizanțului împotriva otomanilor. Imperiul avea nevoie nu numai de forțe militare, ci și de bani. Or Biserica Moldovei, intrând în relații normale cu Bizanțul putea oferi un venit considerabil Patriarhiei Constantinopolului, care nu mai era protejată de imperiu, ci ea căuta cu orice mijloace să mențină Imperiul Bizantin⁴⁹.

Împăratul Manuel al II-lea cunoștea bine aceste aspecte așa încât, la plecarea sa în Occident, în anul 1399, i-a încredințat patriarhului Matei I rezolvarea conflictului cu Moldova chiar cu riscul ignorării poziției Sinodului Patriarhal.

Schimbări esențiale se produsese și în Moldova. După scurta domnie a lui Iuga, pe tronul Moldovei a urcat domnul Alexandru cel Bun (1400-1432), fiul fostului domn Roman I Mușatinul și al Anastasiei⁵⁰. În timpul lui, Moldova se întindea de la ținutul Ceremușului (nord) până la râul Milcov (sud) și de pe versantul estic al Carpaților Orientali (vest) până la râul Nistru (est), de la Hotin și până la Cetatea-Albă. Era un stat bine încheșat, prosper și respectat, dar și răvnit de regatele vecine. Domnul Alexandru cel Bun a continuat politica externă a înaintașilor lui, recunoscând la 2 martie 1402 suzeranitatea regelui Poloniei, Vladislav al II-lea Jagello, cu a cărui vară, Rimgaila, era căsătorit. Totuși el voia să mențină față

⁴⁹ După relatarea lui Nikephoros GREGORAS, *Istoria romană*, III, 199, Bizanțul ajunsese într-o situație financiară atât de precară încât folosea pentru nevoile statului până și banii donați pentru susținerea Bisericii. De exemplu, banii donați în anul 1350 de marele cneaz al Moscovei pentru renovarea Catedralei „Sfânta Sofia” din Constantinopol au fost folosiți pentru a plăti trupele turcești venite în ajutor. Cf. G. OSTROGORSKY, *Geschichte des byzantinischen Staates*, p. 434.

⁵⁰ C.C. GIURESCU, D.C. GIURESCU, *Istoria Românilor...*, vol. 1, pp. 45, 94.

de Polonia o vasalitate relativă ca și tatăl său. Acest lucru îl simțea și regele, fapt pentru care a cerut în repetate rânduri reînnoirea actului de omagiu feudal (Camenita-1404, Lwow-1407 și Roman-1411), iar la Lublau, la 15 martie 1415, încheia cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, acel tratat secret care prevedea împărțirea Moldovei între cele două regate dacă domnul ei nu va acorda ajutor militar împotriva turcilor⁵¹.

Contextul politic de la începutul domniei lui Alexandru cel Bun era favorabil reluării discuțiilor cu Patriarhia de Constantinopol, privind Biserica Moldovei. Este de înțeles că domnul moldovean, care politic era legat de regatul Poloniei, dorea să se desprindă însă bisericește de Mitropolia de Haliciu, unde fuseseră hirotoniți cei doi ierarhi moldoveni, mai ales că urmașul în scaun al mitropolitului Antonie fusese ales de regele Vladislav Jagello și doar tolerat de patriarhul de Constantinopol. La toate acestea se adăuga dispoziția patriarhului Matei I pentru stingerea conflictului cu Biserica Moldovei, care după opinia unor remarcabili istorici ar fi încercat rezolvarea problemei canonice, apelând la Patriarhia sârbă de la Peci⁵². Se pare că drumul spre stingerea oficială a conflictului era deja pregătit încă din luna mai 1401, când patriarhul Matei scria mitropolitului Țării Românești în legătură cu plângerea preotului Isidor din Moldova că nu sunt recunoscute hirotoniile mitropolitului Iosif, precizând că numai boierii mai sunt sub anatemă și că hirotoniile lui Iosif, care nu este totuși fără har sfințitor, sunt valabile⁵³.

În condițiile nou-create, domnul Alexandru cel Bun a trimis la Constantinopol, în lunile iunie sau iulie 1401, o delegație alcătuită

⁵¹ A se vedea indicațiile de la nota 11.

⁵² Scarlat PORCESCU, „Iosif, cel dintâi mitropolit cunoscut al Moldovei”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XL (1964), 3-4, pp. 126-139; Răzvan THEODORESCU, „Implications Balkaniques aux débuts de la Métropole de Moldavie. Une hypothèse”, în: *Revue Roumaine d’Histoire*, XXV (1986), 4, pp. 276-286.

⁵³ M. HARALAMBIE (ed.), *Fontes historiae daco-romanae*, vol. 4, p. 267.

din „boieri și ieromonahi” care să ceară patriarhului Matei și sinodului recunoașterea lui Iosif ca ierarh canonic al Bisericii Moldovei. Deși nu se păstrează scrisorile trimise din Moldova și niciun protocol care să consemneze ceea ce delegația moldoveană a expus verbal în legătură cu problema în cauză, din cele două documente (cartea patriarhală emisă de sinod și scrisoarea patriarhului către domnului Alexandru cel Bun), datate la 26 iulie 1401, se poate constata că patriarhul și sinodul erau interesați în special de originea mitropolitului Iosif și de validarea hirotoniei lui. Li s-a răspuns că Iosif este localnic și înrudit cu familia domnitoare (deci nu sârb cum se credea) și că a fost hirotonit la Haliciu nu pentru altă eparhie, ci pentru Moldova. Prin urmare, patriarhul și sinodul au decis recunoașterea lui Iosif ca episcop al Bisericii Moldovei (probabil că Meletie murise de vreme ce nu mai este amintit în niciun document) sub rezerva unei cercetări pe care trebuiau s-o facă ieromonahul Grigorie (identificat cu Grigorie Țamblac, viitorul mitropolit al Kievului) și diaconul Manuil Arhon, delegații patriarhiei, în legătură cu veridicitatea celor expuse de delegații moldoveni. Nu este greu de sesizat că Bizanțul era foarte interesat de stingerea conflictului însă trebuiau să acopere îndărătnicia patriarhului Antonie al IV-lea, care a refuzat atât timp recunoașterea canonicității celor doi ierarhi moldoveni pe motivul că ar fi fost sârbi⁵⁴.

Deși scrisoarea sinodală nu-l recunoaște pe Iosif ca mitropolit al Moldovei, patriarhul Matei lasă să se înțeleagă, din scrisoarea adresată domnului, că îl tratează ca pe un mitropolit titular, încredințându-i toate prerogativele unei astfel de funcții.

Raportul celor doi delegați patriarhali a fost cu siguranță favorabil, propunând ridicarea anatemei și recunoașterea lui Iosif ca mitropolit al Moldovei. Fiind reluată în discuția sinodului permanent

⁵⁴ A se vedea: R. THEODORESCU, „Implicații balcanice ale începuturilor Mitropoliei Moldovei...”, p. 546 *sq.* A se vedea și: comentariul făcut de Arhim. C. ZAHARIA, *Iosif I Mușat...*, p. 99.

problema Bisericii din Moldova, s-a ajuns la paretaj. În timp ce doi membri ai sinodului au votat pentru recunoașterea lui Iosif ca mitropolit al Moldovei, ceilalți doi, susținându-l pe Ieremia de Mitylene ca mitropolit legitim al Moldovei, s-au opus. În aceste condiții, patriarhul Matei I a decis recunoașterea lui Iosif ca mitropolit al Moldovei, fapt pentru care a fost acuzat și depus din scaunul patriarhal în primăvara anului 1402⁵⁵ de Sinodul Patriarhal, cu sprijinul lui Ioan al VII-lea, care conducea imperiul în lipsa lui Manuel al II-lea, plecat în Occident.

Prin urmare, conflictul abia stins între Bizanț și Moldova ar fi putut reizbucni. Însă împăratul Manuel al II-lea, revenind la Constantinopol la 9 iunie 1402, și-a reluat prerogativele de suveran bizantin, inclusiv pe cele bisericești conferite de „concordatul” din anul 1381. Astfel, înlăturându-i pe membrii opozanți din sinod, l-a reabilitat pe patriarhul Matei I și a ratificat decizia luată în legătură cu Biserica Moldovei. Mitropolitul Iosif era recunoscut titularul Mitropoliei Moldovei, păstorind în preajma domnului Alexandru cel Bun până în anii 1415-1416⁵⁶.

Prin acțiunea conjugată a personalităților politice și bisericești din Bizanț și Moldova s-a stins conflictul moldo-bizantin, care dura de un deceniu. Bizanțul își recâștiga pentru existența lui de încă o jumătate de secol un stat prosper și o Biserică în plină afirmare spirituală și culturală, sub oblăduirea canonică a Patriarhiei din Constantinopol. Mitropolitul Iosif I a așezat o temelie solidă culturii, artei și spiritualității eclesiastice românești din Moldova, hrănindu-se dar și amplificând tradiția bisericească răsăriteană ortodoxă. Aceasta este moștenirea Mușatină pe care domnii și ierarhii făuritori de țară au lăsat-o peste veacuri culturii și spiritualității românești.

⁵⁵ M. HARALAMBIE (ed.), *Fontes historiae daco-romanae*, vol. 4, pp. 325, 327.

⁵⁶ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, p. 283.

Summary: *A Mușat - A starter of the series of Metropolitans on the Seat of Moldova. The Political-Religious and Institutional Context regarding the recognition of the Election of Metropolitan Joseph I of Moldova*

The 14th century was for the Romanians the century of their political and ecclesiastical affirmation. Thus the Wallachia (1330) and Moldavia (1359) were formed as independent states. For their international recognition and the consolidation of political independence from the surrounding states, the autonomous church organization recognized by the Ecumenical Patriarchate of Constantinople was also necessary. Since in Moldavia they decided the election and enthronement of a Romanian bishop with the rank of metropolitan (Iosif I Mușat), a relative of the ruler Petru I Mușat, the Ecumenical Patriarch Anthony IV refused to recognize this election even though Metropolitan Iosif had been ordained as bishop in Haliciu, a bishopric suffragan to the Ecumenical Patriarchate. The canonical-ecclesiastical conflict, triggered between the two authorities and which lasted for 15 years, was extinguished with the issuance by Patriarch Matthew of Constantinople of the tomos, recognizing the establishment of the Metropolitanate of Moldavia and its holder in the person of Joseph I. Contributing to the extinguishing of this conflict were both political and ecclesiastical personalities, which are referred to in the present study. Also it is analysed the political-ecclesiastical context in the second half of the 14th century in the Romanian Countries and in the Balkans, and the Byzantine Empire, which determined the succession of events in Moldova.

